

FRANTIŠEK NEKOVÁŘ

KLIMATOLOGIE A GEOGRAFIE

Na semináři Čs. společnosti bioklimatologické a Čs. společnosti meteorologické, pořádaném ve dnech 22. a 23. listopadu 1966 v Praze, jsem přednesl referát na téma „Klimatologie a geografie“.*) Stručný jeho výtah předkládám k vážné úvaze a k prodiskutování XI. sjezdu čs. zeměpisců. Důvodem referátu byla a je okolnost, že někteří naši meteorologové začínají pokládat klimatologii za součást meteorologie a meteorologii pak za vědu čistě matematicko-fyzikální.

Všechny učebnice všeobecné fyzické geografie jasně a zřetelně formulují fyzickou geografii jako vědu, pojednávající o přírodních poměrech geografického prostředí; jeho součástí je pevná zemská kůra, vodstvo, ovzduší a všechen život na Zemi. Fyzická geografie se tedy skládá ze čtyř naprosto rovnocenných vědních oborů, tj. geomorfologie, hydrografie, klimatologie a biogeografie. Je naprostou samozřejmostí, že komplexní regionální popis krajiny po stránce přírodní se nemůže obejít bez kapitoly o podnebí.

Vysokoškolská skripta „Obecný fyzický zeměpis“ pro dálkové studium na pedagogických fakultách uvádějí, že „věda, která podnebí studuje — klimatologie, — studuje atmosféru jako součást zeměpisného prostředí a je tudíž vědou geografickou. Meteorologie, bez níž nemůže klimatologie samostatně existovat, je pro geografii vědou pomocnou. Třeba však zdůraznit, že pomocné vědy nemohou nahradit fyzickou geografii, neboť studují jen jednu složku fyzicko-geografického prostředí“.

M. Nosek ve svém článku „Klimatologie a její vývoj v posledních dvaceti letech“ (Lidé a země 1965, str. 385—391) zdůvodňuje příčiny tohoto rozkolu. S postupem vývoje klimatologie od její formy klasické k formě dynamické se postupně rozšířilo a prohloubilo v klimatologii používání fyzikálních metod a s tím i přechod celé řady meteorologů s fyzikální erudicí na geografii. Je klimatologie. Do nejnovějšího směru klimatologie — do klimatologie dynamické — pronikla aplikace fyzikálně meteorologických metod a poznatků, které se staly důležitým prostředkem výkladu klimatických jevů a poměrů. I když dynamická klimatologie zdůrazňuje především působení charakteristických typů počasí, podmíněných polohou toho kterého místa vůči mechanismu atmosféry, tj. vůči konkrétním typům cirkulace, jež nastupují při určitých synoptických situacích, přece jen bere při popisu podnebí v úvahu primární klimatotvorné činitele charakteru geografického (zeměpisná poloha, reliéf aj.). Sovětský meteorolog Ch r o m o v konstatuje, že synoptická klimatologie zvláště zřetelně zdůrazňuje

*) Referát byl publikován pod názvem „Je klimatologie součástí geografie?“ v časopise Dějepis a zeměpis ve škole, roč. 9, č. 6, 1966—1967.

geografičnost klimatologie, neboť si staví úkol vysvětlit podnebí ze všeobecné cirkulace s její geografickou podmíněností.

M. Nosek v citovaném článku pokládá klimatologii bezesporu za jednu z nejdůležitějších geografických věd, poněvadž podnebí je v geografii předmětem mnohostranného zájmu z nejrůznějších geografických hledisek. Podnebí totiž může být plně a komplexně pochopeno jen v souvislosti se zkoumáním vlivů a účinků ostatních činitelů geografického prostředí. Naopak zase při studiu fyzicko-geografických procesů nelze zanedbat vliv a účinky podnebí.

Dochází tedy ke spojení a prolínání dvou disciplín vzniklých rozdílným způsobem — *klimatologie* jako geografické vědy a meteorologie jako vědy geofyzikální. Proto meteorologie a klimatologie jako vědní disciplína stojí na hranicích zájmu meteorologů a geografů.

Takto vyvstává otázka, kdo má tedy napříště dávat základní směrnice pro vývoj klimatologie jako vědního oboru — geografové nebo meteorologové? I když dochází ke spojení a prolínání obou těchto disciplín v teorii, není tomu tak v praxi. Zatím se zástupci obou disciplín nesešli, aby se dohodli na určitých zásadách spolupráce. Na sjezdy meteorologů nechodí geografové (Liblice 1964)*) a na sjezdy geografů nechodí meteorologové (Prešov 1965).

Ovšem tyto problémy nejsou specifickým čs. klimatologie a geografie, jak je zřejmé ze zprávy o pracovní konferenci o regionální klimatologii, konané za mezinárodní účasti v únoru 1965 v Jeně v NDR (SČSZ 1965, str. 266—267). Tuto konferenci totiž nepořádala geografická společnost, ač se jednalo o problémy regionální klimatologie, nýbrž Meteorologická společnost v NDR a Meteorologický ústav university v Jeně. Z tohoto stavu věci se pak stalo — podle referátu M. Noska — že konferenci naprosto chybělo jednotící geografické hlediště a že někteří z meteorologů se snažili v diskusích rozvádět problematiku regionální klimatologie — tedy disciplíny bezpochyby více než geografické — jako by byla otázkou fyzikální. Je proto nutné, aby se klimatologické konference napříště uskutečňovaly za rovnocenné účasti a spolupráce geografů a meteorologů.

Při řešení příslušnosti klimatologie jako vědního oboru půjde i o řešení otázky erudice klimatologů. Bude budoucí geograf schopen zvládnout problémy klimatologie bez studia matematiky a fyziky? A bude naopak fyzikální meteorolog schopen provádět regionálně klimatologické zhodnocení bez studia fyzické geografie? Znalostí problémů geografického prostředí? Zatím postupují obě disciplíny — **geografie a meteorologie — samostatně, vedle sebe, bez bližší spolupráce.****] V Meteorologických zprávách vycházejí pojednání dynamicko-klimatologická (Konček, Rein, Petrovič a další), avšak v regionálně geografické literatuře i z nejnovější doby jsou pojednání o podnebí neustále vedena v duchu výlučně klasické metody (Zeměpis ČSSR, Zeměpis světa — Oceánie a Austrálie, Asie, edice Poznáváme svět atd.).

Řešení problému rozhodně napomůže „Ústřední odborová skupina pro klimatologii“, zřízená hlavním výborem ČSZ v červnu 1967, jejímž vedoucím byl

*) Pozn. redakce: Není docela výstižné, protože na meteorologické konference chodí někteří meteorologové geografové.

**] Pozn. redakce: Pokud spolupráce existuje, je zcela individuální a neoficiální a uskutečňuje se mezi jednotlivými osobami.

jmenován profesor klimatologie na brněnské univerzitě M. Nosek. Tato podpora klimatologie jako geografické disciplíny je tím významnější, že zájem geografů o publikování odborných klimatologických pojednání ve Sborníku ČSZ je v posledních letech minimální. Za posledních 10 let (1956—1966) bylo ve Sborníku ČSZ publikováno celkem 223 hlavních pojednání, z toho jen 6, tj. 2,7 %, z klimatologie. A z těchto šesti pojednání je pět od M. Noska a jedno od autora tohoto referátu.

Je tudíž nutné řešit postavení klimatologie a jejího dalšího vývoje jak na sjezdech geografických, tak na sjezdech meteorologických, ale zvláště na společných klimatologických konferencích, seminářích a sympoziích za účasti jak geografů, tak i meteorologů.

Proto jsem organizačnímu výboru XI. sjezdu čs. geografů v Olomouci navrhl (Druhý cirkulář XI. sjezdu čs. geografů v Olomouci) zřídít samostatnou klimatologickou sekci, jež by poukázala na geografický charakter klimatologie jakožto typické a základní fyzicko-geografické disciplíny proti názoru některých československých meteorologů, kteří pokládají klimatologii za součást meteorologie jakožto matematicko-fyzikální disciplíny.

Poznámka redakce: Některé diskusní příspěvky k této problematice nebo s touto problematikou úzce související byly již publikovány a čtenáře na ně odkazujeme. Jsou to:

1. NOSEK M.: Postavení klimatologie v geografii a studium klimatologie s meteorologií jako geografické disciplíny. — Dějepis a zeměpis ve škole, roč. 10, č. 1, str. 18—20, Praha 1967—1968.
2. NOSEK M.: K otázce postavení meteorologie a klimatologie v současné soustavě věd. — Sborník ČSZ 72, č. 3, Praha 1967.
3. REIN F.: Poměr mezi metodami klasické komplexní a dynamické klimatologie. — Meteorologické zprávy 7, Praha 1954.
4. BAYER K.: Meteorologie jako fyzika atmosféry a klimatologie jako neoddělitelná součást meteorologie. — Meteorologické zprávy 14, str. 103—107, Praha 1961.